

Yapay Zekâ Destekli Çeviri Araçlarının Edebi Çevirideki Yeterlilikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme

A Comparative Study on the Competencies of Ai-supported Translation Tools in Literary Translation

Erdoğan Aslan¹

¹Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

Sorumlu yazar/

Corresponding author : Erdoğan Aslan

E-posta / E-mail : erdinc.aslan@marmara.edu.tr

ÖZ

Bu çalışmada yapay zekâ destekli çeviri araçlarının Türkçe-Fransızca dil çiftinde edebi çeviri yeterlilikleri çeviri karşılaştırma yöntemine göre incelenmektedir. Edebi çeviri kendi özgü özellikleri olan bir çeviri türüdür. Teknik metinlerde olduğu gibi terime dayalı bir çeviri anlayışı söz konusu değildir. Yazarın üslubu, duygu durumları, dilsel ve kültürel farklılıklar, çevirinin işlevi gibi özelliklerin dikkate alındığı çok yönlü bir bakış açısı söz konusudur ve birçok farklı çeviri stratejilerinden yararlanılmaktadır. Bundan dolayı edebi metinlerin yapay zekâ destekli çeviri araçları ile yüksek kalitede çevrilemeyeceği inancı hakimdir. Fakat bu sistemlerin çeviri başarısı metin türü ile birlikte başka etkenlere de bağlıdır. Örneğin sahip oldukları veri miktarı, çeviri yaptıkları dillerin kullanım sıklığı ve yapısal özellikleri ilk başta sayılabilir. Bu çalışmada yapay zekâ destekli çeviri araçlarının edebi çevirideki yeterlilikleri hem birbirleriyle hem de insan çevirmenlerle karşılaştırılarak incelenmektedir. Bu amaçla edebi metin türüne örnek olarak Albert Camus'nün *Yabancı* (*L'Étranger*) adlı eserinin Türkçeye üç farklı çevirmen tarafından yapılmış çevirileri ile yapay zekâ destekli çeviri araçlarına örnek olarak Google Çeviri, DeepL ve ChatGPT tercih edilmiştir. Kaynak metinden rastlantısal olarak seçilen sözcüklerin ve ifadelerin insan çevirmenler ile yapay zekâ destekli çeviri araçları tarafından yapılan çevirileri Koller'in (2004, s. 228-266) eşdeğerlik kategorileri esasında karşılaştırılarak betimlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, edebi çeviri, makine çevirisi, teknoloji, yapay zekâ

ABSTRACT

This study examines the literary translation competencies of artificial intelligence (AI)-supported translation tools in the Turkish-French languages using the translation comparison method. Literary translation is a distinct type of translation. Unlike technical texts, it does not involve a term-based translation approach. It instead employs a multifaceted perspective that considers features such as the author's style, emotional states, linguistic and cultural differences, and the function of the translation. Therefore, a prevailing belief exists that literary texts cannot be translated with high quality using AI-supported translation tools. However, the success of these systems in translation depends on certain factors. This study examines the competencies of AI-supported translation tools in literary translation by comparing them both with each other and with human translators. To achieve this, the study has selected as examples the translations of the literary text *The Stranger* (*L'Étranger*) by Albert Camus as translated into Turkish by three different human translators, and as also translated using AI-supported translation tools such as Google Translate, DeepL, and ChatGPT. The study describes the translations of randomly selected words and expressions from the source text by human translators and AI-supported translation tools by comparing them based on Koller's (2004, pp. 228–266) categories of equivalence.

Keywords: Artificial intelligence, literary translation, machine translation, translation technology

Başvuru / Submitted : 26.01.2024

Revizyon Talebi /
Revision Requested : 21.04.2024

Son Revizyon /
Last Revision Received : 25.04.2024

Kabul / Accepted : 07.05.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

EXTENDED ABSTRACT

Literary translation is a type of translation that has its own characteristics among specialized types of translations. While other fields use a one-to-one translation strategy, literary translation utilizes many different strategies. Therefore, while terms play an important role in other fields, formal and stylistic features of the language come to the fore alongside terms in the translation of literary texts. This is because in addition to transferring the grammatical features of the source language into the target language, eliciting the desired emotional state in the reader is also part of the requirements. This is only possible by effectively reflecting the formal and stylistic features of that language into the target language.

In literary translation, however, sometimes the translator adopts a free translation approach by completely breaking away from the text. A translator's ability to act freely and confidently is directly related to the tools they have, and a translator with sufficient tools will be able to successfully make the necessary intervention in the text. In addition, translators who will make literary translations must first have a strong command of both the source language and culture as well as the target language and culture. Translators must also have artistic skills, because for a translation to be successful and functional, the emotional states and artistic effects of the source text must be revealed to the reader of the target text. This is only possible with artistic skill.

Nowadays, translators can carry out the translation process faster and more effectively by resorting to the opportunities offered by technology. The most popular of these new technologies are artificial intelligence (AI)-supported translation tools (AISTTs). While these tools have been used successfully in translations from different fields of expertise, their success in translating literary texts has been a matter of debate. The fact that literary translation has a versatile feature has led to the perception that high quality translation in this field can only be achieved by human translators. However, although a high-quality translation cannot currently be achieved with these tools in the field of literary translation, these tools are seen to be able to be used in the literary translation process with the final editing of the work.

In addition, the translation quality of AISTTs doesn't only depend on text type. Factors such as the amount of data they contain, the frequency of use of the translated language pair, and the structural features of the languages affect the translation success of these systems. Although the success of these tools in literary translation is a matter of debate, the fact that these tools can be used effectively in the literary translation process should not be ignored. This study examines the proficiency of AISTTs in literary translation by comparing them with each other and with human translators. For this purpose, the translations of Albert Camus's (1942) *The Stranger* (L'Étranger) into Turkish by three different translators were used as an example of a literary text type, with Google Translate, DeepL, and ChatGPT being preferred as examples of AISTTs.

Camus's novel *The Stranger* was published in 1942 and made a big impact on the literary world. *The Stranger* took its place in the literary world as one of the pioneering works of existential philosophy and was awarded the Nobel Prize in Literature in 1957. It maintains its place among the most read works today. Reflecting the influence and traces of the pessimistic and hopeless environment of World War II in his works, Camus essentially searched for ways people could survive even in the most difficult and hopeless of times. As a matter of fact, in Camus' novel *The Stranger*, Meursault as the hero of the novel who does not learn from the absurdity and meaninglessness of human life and who draws attention with his carelessness and indifference towards life finds himself one step at a time, first through his indifference to his mother's death and then through the murder he unexpectedly committed in Algeria. The story is about being indifferent to the process that leads to death.

AISTTs, also called machine translation, are tools that allow automatic translation without human intervention. Because some of these tools are used with different models, they are considered in this text as AI-supported translation tools in their broader sense rather than as a machine translation. Although the history of these tools dates back to the period when computers emerged after World War II, they have caught eyes and even begun to attract great attention in recent years, with the neural machine translation method they use providing a visible improvement in translation quality.

1. Giriş

Edebi çeviri uzmanlık çevirileri içerisinde kendi özgü özellikleri olan bir çeviri türüdür. Diğer alanlarda daha ziyade birebir çeviri stratejisi söz konusu iken edebi çeviride birçok farklı stratejiden yararlanılmaktadır. Bundan dolayı diğer alanlarda terimler önemli bir yer tutarken edebi metinlerin çevirisinde terimlerle birlikte dilin biçimsel ve biçimsel özellikleri ön plana çıkmaktadır. Çünkü kaynak dilin dilbilgisi özelliklerinin erek dile aktarılmasının yanında okuyucuda istenilen duygu durumunun da ortaya çıkartılması gerekmektedir. Bu da ancak o dilin biçimsel ve biçimsel özelliklerinin etkili bir biçimde diğer dile yansıtılması ile mümkündür.

Bunlarla birlikte edebi çeviride bazen çevirmen, metinden tamamen koparak serbest bir çeviri yaklaşımı benimser.

Birkan (2018) bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Bir sözü anlamlandırırken, söylenmemiş sözleri de dikkate alarak, neden onların değil de bu sözün söylendiğini değerlendirir veya sözün neden başka bir şekilde değil de bu şekilde ifade edildiğini dikkate alırız. Dolayısıyla yazarın kastettiği anlam, kapalı bir devre içinde gerçekleşmez; söylenmeyen sözlerin izleriyle ve bağlamın sınırsızlığı içinde çoğullaşır” (2018, s. 288). Şüphesiz ki çevirmenin kendine güvenerek özgürce hareket edebilmesi sahip olduğu donanımla doğrudan ilgilidir ve yeterli donanıma sahip olan bir çevirmen metin üzerinde gerekli müdahaleyi yapabilir.

Edebi çeviri yapacak çevirmenlerin öncelikle hem kaynak dile ve kültürüne hem de erek dile ve kültürüne son derece hâkim olması gerekmektedir. Bunun yanında çevirmenlerin sanatsal becerilerinin de olması gerekir. Zira başarılı ve işlevini yerine getiren çeviri için, kaynak metindeki duygu durumlarının ve sanatsal etkinin erek metin okuyucusunda da ortaya çıkartılması gerekmektedir. Bu da ancak sanatsal bir beceri ile mümkündür. Salman’a göre (1996, s. 251-252) edebi metin çevirmeni, “kaynak ve erek dili iyi bilmekle kalmamalı, her iki yazın dizgesini, yapıtın üretildiği çağın ruhunu, genel olarak yapıtın yazarını, özel olarak da o yapıtı, deyim yerindeyse röntgen ışınlarıyla görebilecek derecede iyi algılayabilmelidir.”

Edebi çeviri sürecinde çevirmen birçok farklı stratejiye başvurarak erek metni üretir. Bu stratejiler hem çevirinin işlevini yerine getirmesinde hem de çevirmenin karşılaştığı sorunların üstesinde gelmesinde izlenin yol ve yaklaşımlardan oluşmaktadır. Edebi çevirideki çeviri stratejileri farklı uzmanlar tarafından değişik türlerde sınıflandırılmaktadır. Yazıcı (2007) sözcüğü sözcüğüne çeviri stratejileri, tümce ve metin düzeyinde anlamsal ve edimsel çeviri stratejileri, edimsel çeviri stratejileri olmak üzere üç başlık altında sınıflandırırken Vinay ve Darbelnet’e (1995, s. 41) göre yedi çeviri yöntemi vardır. Bunlar; ödüncleme, alıntılama, yalın yani kelimesi kelimesine, aktarma yani yer değiştirme, değiştirme, eşdeğerlik, uyarılama olarak sıralanabilir.

Günümüzde artık çevirmenler teknolojinin sunduğu olanaklara başvurarak çeviri sürecini daha hızlı ve daha etkili bir şekilde yürütebilmektedirler. Yeni teknolojilerin en çok ilgi göreni ve en çok ses getireni ise yapay zekâ destekli çeviri araçları (YZDÇA) olarak adlandırılan sistemlerdir. Bu araçlar farklı uzmanlık alanı çevirilerinde başarılı bir şekilde kullanılırken edebi metinlerin çevirisindeki başarıları tartışma konusu olmuştur. Zira edebi çevirinin çok yönlü özelliklere sahip olması, bu alanda yüksek kalitede çevirinin ancak insan çevirmenler tarafından yapılabileceği algısını ortaya çıkartmıştır. Fakat YZDÇA’nın çeviri kalitesi yalnızca metin türüne bağlı değildir. Sahip oldukları veri miktarı, çeviri yapılan dil çiftinin kullanım sıklığı ve dillerin yapısal özellikleri gibi unsurlar, bu sistemlerin çeviri başarısını etkilemektedir. Polat’a (2023) göre yapay zekâ ile yapılan çevirilerde anlam kaymaları, tutarsızlıklar, mantıksal hatalar ve kültürel uyumsuzluklar olabilir. Bunun yanı sıra günümüzde edebi çeviri alanında bu araçlarla yüksek kalitede çeviri elde edilemese de makine çeviri sonrası düzenleme çalışmasıyla edebi çeviri sürecinde bu araçlardan faydalanılabileceği görülmektedir. Nitekim bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar daha açıklayıcı bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları şöyledir:

Besacier ve Schwartz (2015) yaptıkları çalışmada, makine çeviri sonrası son düzenleme (post-editing) işleminin edebi çeviri üzerindeki etkisini görmeyi ve elde edilen sonuçların okurlar için kabul edilebilir olup olmadığını araştırmışlardır.

Akça (2022) tarafından yapılan çalışmada, farklı metin türlerinden örneklerin, farklı makine çevirisi programlarında Fransızca-Türkçe, Türkçe-Fransızca dil çiftleri arasında gerçekleştirilen çeviri ile aynı metinlerin insan çevirmenler tarafından gerçekleştirilmiş versiyonları arasındaki farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Albiz (2022) yaptığı çalışmada, edebi türlerden olan şiir çevirisinde makine çevirisinin yeri incelenmiş ve şiir çevirilerinde bu sistemlerin kullanılabilirliği sorgulanmıştır.

Aşkın’ın (2023) yaptığı çalışmada, nöral makine çevirisinin farklı metin türleri üzerindeki umut verici performansı göz önüne bulundurarak bu sistemlerin edebi metin türleri üzerinde elde edebileceği çeviri kalitesi değerlendirilmiştir.

Tosun (2023) tarafından yapılan çalışmada ise, makine çevirisi programlarının edebi çeviri de dahil, çeviri performansları değerlendirilmiş ve farklı metin türlerindeki başarıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yukarıda belirtilen çalışmalara baktığımızda bu alandaki çalışmaların insan çevirmen ile yapay zekâ çevirisi arasındaki çeviri farkı, makine çevirisinde son düzenleme ve çeviride kalite değerlendirme gibi konulara odaklandığı görülmektedir. Bu durum edebi çeviride YZDÇA araçlarını kullanmanın farklı boyutları olduğu ve daha geniş kapsamda ele alınması gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Nitekim yapılacak farklı türde çalışmalar bu alana bir zenginlik katacaktır. Bu alana katkı sunması amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın ilk bölümde örnekleme oluşturan Albert Camus’nün “Yabancı” adlı eseri ve yazar hakkında bilgi sunulmaktadır. İkinci bölümde YZDÇA hakkında bilgi verilirken seçilen örnekler Google Çeviri, DeepL ve ChatGPT kısaca tanıtılmaktadır. Bir sonraki bölümde ise araştırmanın yöntemi ve elde edilen bulgular sunulmaktadır.

2. Albert Camus ve “Yabancı” Adlı Eseri

Albert Camus 7 Kasım 1919’de Cezayir’de dünyaya geldi. Babası Fransız, annesi İspanyol’dur. Babasını çok küçük yaşta kaybeden Camus, Cezayir Üniversitesi’nde Felsefe eğitimine başladı fakat eğitimini yarıda bıraktı. Cezayir’de 1934 yılında evlendi fakat iki yıl sonra boşandı. Gençlik yıllarında yakalandığı verem hastalığıyla hayatı boyunca mücadele etti. 1940 yılında Paris’e giden Camus, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya’sına karşı verilen mücadeleye katıldı. O dönem gazetecilik yapan Camus “Combat” gazetesinin genel yayın yönetmeni oldu. Daha sonra kendisini edebiyata adadı. Varoluşçuluk felsefesi ile ilgilenen ve absürdizm akımının öncülerinden biri olarak kabul edilen Camus yayınladığı eserlerle edebiyat alanında kendisine önemli bir yer edindi. Sisifos Söyleni (Le Mythe de Sisyphe), Ters ve Yüzü (L’envers et l’endroit), Yabancı (L’Étranger), Veba (La Peste), Başkaldıran İnsan (L’Homme révolté) başlıca eserleridir. Albert Camus 4 Ocak 1960 yılında bir trafik kazasında hayatını kaybetti.

1942’de yayımlanan Yabancı adlı romanı edebiyat dünyasında büyük bir ses getirdi. Bu eser varoluşçu felsefenin öncü eserlerinden biri olarak edebiyat dünyasında yerini aldı. Yabancı adlı romanı 1957 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü almaya hak kazandı. Günümüzde de en çok okunan eserler arasında yerini korumaktadır. Eserlerinde İkinci Dünya Savaşı’nın karamsar ve umutsuz ortamının etkisini ve izlerini yansıtan Camus, esasen en içinden çıkılmaz ve umutsuz zamanlarda bile insanın nasıl hayatta kalabileceğinin yollarını aramaktadır. Nitekim Yabancı adlı romanında, yaşamın saçmalığı ve anlamsızlığı içerisinde, sorunları kendine ders edinmeyen, hayata karşı umursamazlığı ve kayıtsızlığı ile dikkat çeken romanın kahramanı Meursault’un, önce annesinin ölümüne karşı umursamazlığı daha sonra da Cezayir’de beklenmedik bir şekilde işlediği cinayet sonrasında kendisini adım adım ölüme götüren sürece kayıtsızlığı konu edilmektedir.

3. Yapay Zekâ Destekli Çeviri Araçları

Yapay zekâ destekli çeviri araçları, makine çevirisi olarak da adlandırılan ve insan müdahalesi olmadan otomatik olarak çeviri yapmaya olanak sağlayan sistemlerdir. Bunlardan bazılarının farklı modellerle beraber kullanılmasından dolayı bu çalışmada makine çevirisi yerine daha geniş bir anlamda yapay zekâ destekli çeviri araçları kullanımı tercih edilmiştir. Bu araçların geçmişi İkinci Dünya Savaşı sonrasında bilgisayarların ortaya çıktığı döneme dayanır. Bilgisayarlarla çeviri yapılabileceği düşüncesi büyük bir heyecan yaratmış ve bu amaçla 1954 yılında yapılan Georgetown deneyinin beklenin sonucu vermesi umutları artırarak önemli yatırımların yapılmasına neden olmuştur. “Georgetown Deneyi olarak bilinen bu deneyde bilgisayar kullanılarak 60’dan fazla cümle Rusçadan İngilizceye tam otomatik olarak çevrilir” (Aslan, 2019, s.47). Fakat daha sonra bu alandaki çalışmaları değerlendirmek için kurulan ALPAC (1966) komisyonunun raporu ile bilgisayarların gerek veri işleme gerekse depolama kapasitelerinin yetersiz oluşu bu alanda daha ileri gidilemeyeceği kanaatini ortaya çıkartmıştır. Bu rapor sonrasında Amerika’da makine çevirisi çalışmaları büyük ölçüde sona ermiştir (Hutchins 1996).

1970’li yıllardan itibaren bilgisayarların yeteneklerinin artması ve İnternetin kullanılmaya başlanması bilgisayarlarla otomatik çeviri çalışmalarını yeniden başlatmıştır. Fakat beklentiler yine karşılanamamıştır. 2016 yılında Google’ın nöral makine çevirisi yöntemi, bu alanda bir paradigma değişikliğine neden olmuş ve bu araçlarla yapılan çeviri kalitesinde gözle görülür bir iyileşme olmuştur. Google’ın başlattığı bu yeni yaklaşım diğer şirketler tarafında da benimsenmiş ve onlar da kendi sistemlerinde bu yöntemi uygulamaya başlamışlardır. Bu sistemlerin iyi bir şekilde çalışmasında ve çeviri kalitelerinin artmasında semantik ağ, bulut bilişim, sosyal medya gibi yeni teknolojilerin ortaya çıkması ve YZDÇA’nın ihtiyaç duyduğu veri miktarını kısa sürede zenginleştirmeleri büyük rol oynamaktadır. Bununla birlikte veri miktarının sürekli arttığı görülmektedir. Nitekim, Reinsel ve diğ. (2018, s. 6) yaptıkları araştırmada küresel veri miktarının sürekli artarak 2025 yılında 175 zetabayt civarına yükseleceği öngörülmektedir. Şüphesiz ki bu durum YZDÇA’nın performanslarının ve dolayısıyla çeviri kalitelerinin artması anlamına gelmektedir.

YZDÇA’nın en önemlilerinin başında bu alanın lokomotifini olan Google Çeviri gelmektedir. 2016 yılında hayata geçirdiği ve daha öncekilere göre son derece başarılı olan nöral makine çevirisi yaklaşımı ile onlarca dil çiftinde başarılı çeviriler sunmaya devam etmektedir. Bir diğer yazılım ise 2017 yılında kullanılmaya başlanan Köln merkezli DeepL sistemidir. Sunduğu çeviri çıktıları ile dikkatleri kısa süre üzerine toplamayı başaran DeepL, Türkçe’nin de dahil olduğu birçok dilde çeviri hizmeti sunmaktadır. Bu çalışmaya konu olan bir diğer YZDÇA ise ChatGPT modelidir. OpenAI tarafından geliştirilen ve Kasım 2022 tarihinde piyasaya sürülen bu sistem diyalog konusunda uzmanlaşmış bir yapay zekâ sohbet robotudur. ChatGPT bünyesinde barındırdığı çeviri özelliği ile birçok dilde yüksek kalitede çeviri yapabilme becerisine sahiptir. ChatGPT’nin edebi metin çevirilerinde de kullanıldığı ve umut verici sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Nitekim Pesen (2024) yaptığı araştırmada, ChatGPT ile şarkı çevirisi yapmış ve bu sistemlerin şarkı sözlerini çevirebildiğini, üstelik komutlarla icraya yönelik bir çeviri çıktısı sunabildiğini tespit etmiştir.

4. Yöntem

Çalışmada çeviri karşılaştırma yöntemi kullanılmış ve Fransızca örnek eser içerisinde farklı dilsel özellikler taşımalarından dolayı seçilen cümle ve paragrafların Türkçeye insan çevirmenler tarafından yapılan çevirileri ile yapay zekâ araçları tarafından yapılan çevirileri karşılaştırılmıştır. “Çeviri karşılaştırması yöntemi, çeviri eleştirisinden farklı olarak sadece erek metinde izlenen çeviri tutumunu betimlemeye yönelik olup olumlu ya da olumsuz değerlendirmelere yer vermemektedir” (Nord 1995, s. 189). Bununla birlikte değerlendirmelerin Çeviribilimsel ölçütler çerçevesinde betimlenebilmesi için Koller’in (2004, s. 228-266) oluşturduğu eşdeğerlik kategorilerine başvurulmuştur. Kaynak metnin erek dile aktarılması sürecinde eşdeğerliğin özellikle düz anlamsal, yan anlamsal, edimsel ve sanatsal dil kullanımları açısından gerçekleşeceği düşünülmektedir.

4.1. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini edebi çeviri oluşturmaktadır. Edebi çeviride teknik metinlerde olduğu gibi terime dayalı bir çeviri anlayışı söz konusu değildir. Yazarın üslubu, duygu durumları, dilsel ve kültürel farklılıklar, çevirinin işlevi gibi özelliklerin dikkate alındığı çok yönlü bir bakış açısı söz konusudur. Dolayısıyla YZDÇA’nın edebi çevirideki yeterliliklerini görmek için edebi metinlerin uygun metin türleri olduğu düşünülmektedir.

Örneklem ise üç farklı çevirmenin Can Yayinevi tarafından farklı tarihlerde yayımlanmış üç farklı çevirisinden ve üç farklı yapay zekâ destekli çeviri aracından oluşmaktadır. Örneklemi oluşturan eser Türkçeye farklı çevirmenler tarafından çevrildiği için çeviri karşılaştırma yöntemi açısından uygun olup yeterli örnek içerebilecek niteliktedir. YZDÇA ise yaygın olarak kullanılan araçlardan oluşmaktadır.

Bu eserler ve yapay zekâ destekli çeviri araçları şöyledir:

Çevirmenler ve çeviri eserler Ç1: Çeviri 1, Semih Tiryakioğlu, Can Yayınları, 2016

Ç2: Çeviri 2, Vedat Günyol, Can Yayınları, 1942

Ç3: Çeviri 3, Ayça Sezen, Can Yayınları, 2023

Yapay zekâ çeviri araçları

Google Çeviri, Ocak 2024

DeepL, Ocak 2024

ChatGPT, Ocak 2024

4.2. Sınırlılıklar

Çalışma Albert Camus’nün Yabancı adlı eserinin üç farklı çevirisi ile sınırlıdır. Elde edilen veriler ise yukarıda belirtilen YZDÇA ile yapılan çeviriler ile sınırlıdır.

5. Bulgular

Tablo 1. Örnek cümleler I

<p>KM : Aujourd'hui, maman est morte. Ou peut-être hier, je ne sais pas. J'ai reçu un télégramme de l'asile : « Mère décédée. Enterrement demain. Sentiments distingués. » Cela ne veut rien dire. C'était peut-être hier. S.10</p>	
<p>Ç1: Bugün annem öldü. Belki de dün, bilmiyorum. Bakımevinden bir telgraf aldım: Anneniz öldü. Cenazesi yarın kaldırılacak. Saygılar Bundan pek bir şey anlaşılıyor. Belki dün ölmüştür.</p>	<p>Google Çeviri: Bugün annem öldü. Ya da belki dün, bilmiyorum. Akıl hastanesinden bir telgraf aldım: "Annem ölüyor. Cenaze yarın. Seçkin duygular. "Bu hiçbir şey ifade etmiyor. Belki dündü.</p>
<p>Ç2: Anam ölmüş bugün. Belki de dün, bilmiyorum. İhtiyarlar Yurdundan bir telgraf aldım: Anneniz vefat etti. Yarın kaldırılacak. Saygılar." Bundan bir şey anlatılmıyor. Belki de dündü.</p>	<p>DeepL: Annem bugün öldü. Ya da belki dün, bilmiyorum. Akıl hastanesinden bir telgraf aldım: "Annem öldü. Cenazesi yarın. Saygılarımla". Bir şey ifade etmiyor. Belki de dündü.</p>
<p>Ç3: Bugün anne öldü. Belki de dün, bilmiyorum. Bakımevinden bir telgraf aldım. "Anneniz vefat etti. Cenaze yarın. Saygılar." Bundan bir şey anlaşılıyor. Belki dün ölmüştür.</p>	<p>ChatGPT: Bugün, anne öldü. Ya da belki dün, bilmiyorum. Akıl hastanesinden bir telgraf aldım: "Anne öldü. Yarın cenaze. Saygılarımla." Bu bir şey ifade etmiyor. Belki de dün oldu.</p>

“L’asile” sözcüğü Ç1 ve Ç3’de “bakımevi”, Ç2’de de “ihtiyarlar yurdu” olarak çevrilirken yapay zekâ çeviri araçları

tarafından “akıl hastanesi” olarak çevrilmiş ve metindeki anlamı doğru yansıtılamamıştır. Bu durum YZDÇA’nın sözcüklerin farklı anlamlarını bağlam içerisinden tespit edip doğru olarak kullanma konusunda yetersiz kaldıklarını göstermektedir. Telgraf mesajı ise insan çevirmenler tarafından formel dile uygun bir şekilde çevrilirken Google Çeviri’de fiil şimdiki zamanda çevrilerek uygun zaman yansıtılamamıştır ve ayrıca «sentiments distingués» ifadesi diğer tüm çevirilerden farklı olarak “seçkin duygular” olarak erek dilde kullanılmayan bir şekilde çevirmiştir. Bu ifadenin Google Çeviri’nin alternatif çevirilerinde de erek dile uygun karşılığı yer almamaktadır. ChatGPT kaynak metni olduğu gibi yansıtmış ve insan çevirmenlerde olduğu gibi sahiplik sıfatları kullanılmamıştır. DeepL ise insan çevirmenlere yakın ve formel dile uygun bir çeviri yapmıştır. YZDÇA’nın farklı dil kullanımları konusunda (örneğin, formel dil kullanımları) yetersiz kaldıkları görülmektedir.

Tablo 2. Örnek cümleler II

KM: Pendant tout ce temps, le concierge a parlé et ensuite, j'ai vu le directeur: il m'a reçu dans son bureau. C'était un petit vieux, avec la Légion d'honneur. S.12	
Ç1: Ben beklerken kapıcı sürekli konuştu, sonra Müdür’ün karşısına çıktım. Beni bürosunda kabul etti. Ufak tefek bir ihtiyardı, yakasında Légion d'honneur madalyası vardı.	Google Çeviri: Bütün bu süre boyunca kapıcı konuşuyordu ve sonra müdürü gördüm: beni ofisinde kabul etti. Legion of Honor'dan olan küçük, yaşlı bir adamdı.
Ç2: Müdür meşgul olduğu için, biraz bekledim. Bu ara hep kapıcı konuştu, sonra müdürü gördüm, beni bürosunda kabul etti. Ufak tefek bir ihtiyardı, göğsünde Lejyon Donör nişanı vardı	DeepL: Bu süre zarfında kapıcı konuştu ve sonra müdürü gördüm: beni ofisinde kabul etti. Legion of Honour nişanı olan yaşlı bir adamdı.
Ç3: Bu bekleyiş sırasında hep hademe konuştu, sonra müdürü gördüm: Beni bürosunda kabul etti. Kısa boylu bir ihtiyardı. Légion d'honneur nişanı vardı.	ChatGPT: Bu süre zarfında, kapıcı konuştu ve sonra müdürü gördüm: beni ofisinde kabul etti. O, Légion d'honneur nişanına sahip küçük yaşlı biriydi.

“Légion d'honneur” ifadesi insan çevirmenler tarafından, kaynak dilin kültürel özelliklerini yansıtmak amaçlı başvurulan yabancılaştırma stratejisi kullanılarak, olduğu gibi çevrilmiştir. Fakat Ç2’de Fransızca sesletimine göre metne aktarılmıştır. ChatGPT de yabancılaştırma stratejisine uygun olarak insan çevirmenlerle aynı şekilde çevirmiştir. DeepL’de sözcüğün İngilizce yazımı çeviri olarak sunulmuş ve hata yapılmıştır. Google Çeviri ise bu sözcüğü bir yer adı olarak algılamış ve hatalı çeviri yapmıştır.

Tablo 3. Örnek cümleler III

KM : La garde est entrée à ce moment. Le soir était tombé brusquement. Très vite, la nuit s'était épaissie au-dessus de la verrière. Le concierge a tourné le commutateur et j'ai été aveuglé par l'éclaboussement soudain de la lumière. S.17	
Ç1: O sırada hastabakıcı kadın içeriye girdi. Birdenbire akşam olmuş, tavan penceresinin üzerinde gecenin karardığı koyulaşmıştı. Kapı görevlisi düğmeyi çevirdi ve ışığın aniden parlamasıyla gözlerim kamaştı.	Google Çeviri: Bu sırada koruma içeri girdi. Akşam aniden çökmüştü. Gece çok hızlı bir şekilde cam tavanın üzerinde yoğunlaştı. Kapıcı düğmeyi çevirdi ve ani ışık sızramasıyla kör oldum.
Ç2: O sırada hastabakıcı içeriye girdi. Akşam birden bastırılmış, gece camların üstünde koyulaşmıştı. Kapıcı elektrik düğmesini çevirdi, ışık ortalığa birden saçılınca, gözlerim kamaştı.	DeepL: O anda nöbetçi içeri girdi. Akşam aniden çökmüştü. Çok hızlı bir şekilde gece cam tavanın üzerinde yoğunlaşmıştı. Kapıcı düğmeyi çevirdi ve ani bir ışık sızramasıyla kör oldum.
Ç3: O sırada hastabakıcı içeri girdi. Birden akşam oluvermişti. Gecenin karanlığı cam çatının üstüne çabucak çökmüştü. Hademenin elektrik düğmesini çevirmesiyle ışık aniden patlayınca gözlerim kamaştı.	ChatGPT: O an nöbetçi içeri girdi. Akşam aniden inmişti. Çatı penceresinin üzerinde gece hızla yoğunlaşmıştı. Kapıcının düğmeye dokunmasıyla ani bir ışık patlamasında gözlerim kamaştı.

“La garde” sözcüğü insan çevirmenler tarafından “hastabakıcı” olarak çevrilirken Google Çeviri tarafından “koruma”, DeepL ve ChatGPT tarafından “nöbetçi” olarak çevrilmiştir. YZDÇA bu sözcüğü çevirirken metindeki anlamından uzaklaşmışlardır. “Le soir était tombé brusquement” ifadesi hem insan çevirmenler hem de YZDÇA tarafından birbirlerine

yakın, metindeki anlamına uygun bir şekilde çevrilmiştir. “s'épaissir” fiili Ç3 dışında diğer çevirilerde “koyulaşmak”, “yoğunlaşmak” şeklinde sözlük anlamlarında çevrilmiştir. Ç3'te ise “karanlığın çökmesi” şeklinde çevrilerek erek dil kullanımına daha yakın bir çeviri tercihi yapılmıştır. “être aveuglé par” ifadesi insan çevirmenler ve ChatGPT tarafında bağlama uygun bir şekilde “gözleri kamaşmak” anlamında çevrilirken Google Çeviri ve DeepL tarafından “kör olmak” olarak çevrilmiş ve metindeki anlamı yansıtamamıştır.

Tablo 4. Örnek cümleler IV

<p>KM : J'ai compris que c'était M. Pérez. Il avait un feutre mou à la calotte ronde et aux ailes larges (il l'a ôté quand la bière a passé la porte), un costume dont le pantalon tirebouchonnait sur les souliers et un nœud d'étoffe noire trop petit pour sa chemise à grand col blanc. Ses lèvres tremblaient au-dessous d'un nez truffé de points noirs. Ses cheveux blancs assez fins laissaient passer de curieuses oreilles ballantes et mal ourlées dont la couleur rouge sang dans ce visage blafard me frappa. S.26</p>	
<p>Ç1: Bunun Mösyö Perez olduğunu anladım. Başında yuvarlak tepeli, geniş kenarlı, yumuşak, keçeden bir şapka (tabut, kapıdan çıkarken şapkasını çıkardı) sırtında da pantolonunun paçaları kunduraların üzerine dökülmüş bir elbise vardı. Boynuna kocaman, beyaz yakalı gömleğine pek ufak gelen siyah bir fiyonk bağlamıştı. Kara noktalarla benekli burnun altındaki dudakları titriyordu. Oldukça ince telli, beyaz saçlarının arasından acayip şekilde sarkık ve basık kulakları çıkmıştı. Bu renksiz çehrede bu kan kırmızı kulakların bulunuşu, bende hayret uyandırdı.</p>	<p>Google Çeviri: Onun Bay Pérez olduğunu anladım. Yuvarlak şapkalı, geniş kanatlı, yumuşak bir fötr şapkası (kapıdan bira içeri girince çıkardı), pantolonu ayakkabılarının üzerine yapışan bir takım elbise ve gömleğine küçük gelen siyah kumaştan bir fiyonk, büyük beyaz bir yakası vardı. Siyah noktalarla dolu burnunun altındaki dudakları titriyordu. Oldukça ince beyaz saçları, bu solgun yüzdeki kan kırmızısı rengiyle dikkatimi çeken, tuhaf bir şekilde sarkan, fena halde kıvrılmış kulaklarını gösteriyordu.</p>
<p>Ç2: Bunun M. Perez olduğunu anladım. Başında geniş kenarlı, yuvarlak tepeli, ütüsüz bir fötr şapka vardı (cenaze kapıdan geçerken, onu çıkarttı), pantolonunun paçası kat kat ayakkabısının üstüne düşüyordu. Geniş beyaz yakalı gömleği üzerinde siyah kumaştan fiyongu düpedüz sırtıyordu. Kara et benleriyle kaplı burnunun altında dudakları titriyordu. Oldukça ince beyaz saçlarının altından, eğri büğrü, sarkık kulakları çıkıyordu. Bu soluk çehrede, bu kan rengi kulaklar dikkatimi çekti.</p>	<p>DeepL: Bay Pérez olduğunu fark ettim. Yuvarlak kasketli ve geniş kanatlı yumuşak bir fötr şapka (bira kapıdan içeri girdiğinde şapkayı çıkardı), pantolonu ayakkabılarının üzerine mantar gibi çıkan bir takım elbise ve büyük beyaz yakalı gömleğine küçük gelen siyah bir fiyonk giymişti. Siyah noktalarla delik deşik olmuş burnunun altında dudakları titriyordu. İnce beyaz saçları, bu solgun yüzdeki kan kırmızısı rengiyle beni çarpan sarkık, kötü kıvrılmış kulaklarını gösteriyordu.</p>
<p>Ç3: Onun Bay Pérez olduğunu anladım. Başında yuvarlak tepeli, geniş kenarlı, yumuşak keçe bir şapka vardı (cenaze kapıdan çıkarken şapkayı çıkardı), pantolonun paçası ayakkabısının üzerine yığılmıştı, geniş beyaz yakalı gömleğine göre çok küçük kaçan, siyah bir papyon takmıştı. Siyah noktalarla kaplı burnunun altındaki dudakları titriyordu. İnce telli beyaz saçlarının arasından, bu soluk yüzde kan kırmızı renkleriyle beni hayrete düşüren sarkık, biçimsiz kulakları çıkıyordu.</p>	<p>ChatGPT: Anladım ki bu Bay Pérez'di. Yuvarlak tepeye ve geniş kenarlara sahip yumuşak bir şapkası vardı (cenaze girişi sırasında şapkasını çıkardı), pantolonu ayakkabılarına bükülmüş bir takım elbisesi vardı ve gömleğinin geniş beyaz yakasına uygun olmayan küçük siyah bir kumaş düğümü takmıştı. Siyah noktacıklarla dolu bir burun altında dudakları titriyordu. Beyaz ve oldukça ince telli saçları, bu solgun yüzde dikkat çeken kan kırmızısı renkteki ilginç, sarkık ve düzensiz kulakları serbest bırakıyordu.</p>

“La bière” sözcüğü Ç1’de “tabut”, Ç2, Ç3 ve ChatGPT’de “cenaze” şeklinde metindeki anlamına uygun bir şekilde çevrilmiştir. Fakat bu sözcük Google Çeviri ve DeepL tarafından yaygın anlamı olan “bira” şeklinde hatalı olarak çevrilmiştir. Google Çeviri bu sözcük için alternatif çevirilerde başka bir seçenek sunmazken sözlük özelliğinde “tabut” anlamında açıklaması verilmiştir. DeepL ise alternatif sözcük sunmazken Fransızca-Türkçe dil çiftinde sözlük özelliği de bulunmamaktadır. “Il avait un feutre mou à la calotte ronde” ifadesinde fötr şapka Ç1’de “keçeden şapka”, Ç3’te “keçe bir şapka” ve ChatGPT’de “yumuşak bir şapka” şeklinde birebir çevrilirken Ç2 ve Google Çeviri ve DeepL tarafından “fötr şapka” şeklinde ödünçleme stratejisi kullanılarak çevrilmiştir. “la couleur rouge sang” ifadesi Ç1’de “kan kırmızı”, Ç2’de “kan rengi” şeklinde çevrilirken Ç2 ve YZDÇA tarafından “kan kırmızısı rengi” olarak çevrilmiş ve kaynak metin olduğu gibi yansıtılmıştır.

“Les tramways suivants” ifadesi Ç1, Ç3, DeepL ve ChatGPT’de “sonraki tramvaylar”, Ç2’de “arkadan gelenler” şeklinde çevrilirken Google Translate tarafından “aşağıdaki tramvaylar” şeklinde metindeki anlamı dışında hatalı bir şekilde çevrilmiştir. “les joueurs” sözcüğü ise Ç3’te diğer çevirilerden farklı olarak birebir çeviri yerine “futbolcular” şeklinde alt anlamlı olarak çevrilmiştir. Bunlarla birlikte “On les a eus” ifadesi Ç1’de “alaşağı ettik onları”, Ç2 ve Ç3’de

Tablo 5. Örnek cümleler V

KM : Les tramways suivants ont ramené les joueurs que j'ai reconnus � leurs petites valises. Ils hurlaient et chantaient � pleins poumons que leur club ne périrait pas. Plusieurs m'ont fait des signes. L'un m'a même crié : « On les a eus. » Et j'ai fait : « Oui », en secouant la tête. S.38	
Ç1 : Sonraki tramvaylar da oyuncuları getirdiler, bunları k�çük valizlerinden tamdım. Avazları �ıktığı kadar bağırp şarkı söyleyerek kulüplerinin ölmeyeceğini ilan ediyorlardı. İçlerinden birkaçı bana işaret etti. Hatta birisi, “Alaşağı ettik onları,” diye bağırdı. Başımlı sallayarak, “Evet,” dedim.	Google �eviri : Aşağıdaki tramvaylar tanıdığım oyuncuları küçük valizlerine geri getirdi. Kulüplerinin yok olmayacağını haykırıyor ve var gücüyle şarkı söylüyorlardı. Birkaçı bana işaretler yaptı. Hatta biri bana şöyle bağırdı: “Onları yakaladık.” Ben de başımı sallayarak “Evet” dedim.
Ç2 : Arkadan gelenler de oyuncuları getirdiler. Onları ufak �antalarından tanıdım. Avaz avaz haykırıyor, g�g�slerini yırtarcasına, “�lmez bizim kulüp,” diye şarkılar söylüyorlardı. Birçokları bana el işaretleri yaptılar. Hatta birisi, “Haklarından geldik,” diye bağırdı bile. Ben de başımı sallayarak, “Evet!” dedim.	DeepL : Sonraki tramvaylar, küçük bavullarından tanıdığım oyuncuları geri getirdi. Avazları çıktığı kadar bağırp ve kulüplerinin yok olmaması için şarkı söylüyorlardı. Birkaçı bana el salladı. Hatta biri “Onları yakaladık” diye bağırdı. Ben de başımı sallayarak “Evet” dedim.
Ç3 : Sonraki tramvaylar da futbolcuları getirdi, küçük spor �antalarından tanıdım onları. Avaz avaz bağırp, “Kulübümüz çok yaşı!” diye şarkı söylüyorlardı. İçlerinden birçoğu bana el işaretleri yaptı. Hatta biri, “Haklarından geldik,” diye bağırdı. Ben de başımı sallayarak, “Evet” dedim.	ChatGPT : Sonraki tramvaylar, oyuncuları küçük valizleriyle tanıdığım kişileri geri getirdi. Bağırp ve boğazlarından tüm g�cleriyle şarkı söylüyorlardı, kulüplerinin ölmeyeceğini söylüyorlardı. Birkaç tanesi bana işaretler yaptı. Bir tanesi hatta bana seslenerek, “Onları yendik.” dedi. Ben de başımı sallayarak, “Evet.” dedim.

“haklarından geldik” şeklinde deyimsele ifadelerle  vrilirken Google  eviri ve DeepL tarafından “onları yakaladık” şeklinde bağlamdaki anlamından uzak bir şekilde  vrilmiştir. ChatGPT ise “onları yendik” şeklinde d z anlamsal ve isabetli bir  viri yapmıştır.

Tablo 6. Örnek c mler VI

KM : Quand je l'ai rencontr� dans l'escalier, Salamano �tait en train d'insulter son chien. Il lui disait : « Salaud ! Charogne! » et le chien g�missait. S. 44-45	
Ç1 : Merdivende kendisine rastladığımda Salamano yine köpeğine küfür ediyordu. Ona, “Pis! Mendebur!” diye bağırp, köpek de inliyordu.	Google �eviri : Onunla merdivenlerde karşılaştığımda Salamano köpeğine hakaret ediyordu. Ona şöyle dedi: “Pi�! Leş!” ve köpek sızlandı.
Ç2 : Merdivenlerde rastladığım zaman, Salamano köpeğine sövüp saymaktaydı. Ona, “Pis, mundar köpek!” diyor, hayvancağız da sızlanıp inliyordu.	DeepL : Onunla merdivenlerde karşılaştığımda Salamano köpeğine hakaret ediyordu. Şöyle diyordu: “Pi�! Leş!” diyordu ve köpek inliyordu.
Ç3 : Merdivende karşılaştığımızda, Salamano köpeğine sayıp s�vmekle meşg�ld�. Ona, “Pislik! Namussuz!” diyor, köpek de inliyordu.	ChatGPT : Merdivenlerde karşılaştığımda, Salamano köpeğine hakaret ediyordu. Ona “Salaud! Charogne!” diyordu ve köpek inliyordu.

Hakaret ifadeleri olan “Salaud” ve “Charogne!”  1’de “Pis! Mendebur!”,  2’de “Pis, mundar k pek!”,  3’de “Pislik! Namussuz!” şeklinde  vrilmiştir. Google  eviri ve DeepL’de ise insan  virmenlere benzer, “Pi ! Leş!” şekilde  vrilerek kabul edilebilir bir  viri ortaya konulmuştur. Fakat ChatGPT’de bu ifadeler T rk eye  vrilmemiş ve kaynak dilde olduğu gibi bırakılarak bir belirsizliğe neden olmuştur.

“vivre de” ifadesi insan  virmenler tarafından metindeki anlamına uygun olarak “sırtından ge inmek” şeklinde  vrilmiştir. Google  eviri tarafından “olmak” şeklinde metindeki anlamının dı ında ve bağlama uygun olmayan bir şekilde  vrilmiştir. DeepL’de “birlikte yaşıamak” olarak metindeki anlamından uzak bir şekilde  vrilmiştir. ChatGPT’de ise “ilişkisi olmak” şeklinde  virerek metindeki anlamını tam olarak yansıtamamıştır.

“Il m’a demand  si ces droits  taient,  lev s” c mlesindeki “si” bağılacı  2’de dolaylı anlatım şeklinde aktarılırken  1,  2 ve YZD A tarafından dilbilgisel i levine uygun şekilde doğrudan anlatım olarak aktarılmıştır. “le droit” s zc ğ  insan  virmenler ve DeepL tarafından “ cret”, “har ”, “para” olarak metnin anlamına uygun bir şekilde  vrilirken Google  eviri ve ChatGPT tarafından metindeki anlamından farklı olarak “hak” şeklinde  vrilmiştir. “Donner de l’argent pour cette charogne. Ah! il peut bien crever!” ifadeleri insan  virmenler tarafından “mendebur”,

Tablo 7. Örnek cümleler VII

KM: Juste à ce moment est entré mon deuxième voisin de palier. Dans le quartier, on dit qu'il vit des femmes. S.45	
Ç1: Tam o sırada içeriye kapı komşularımın ikincisi girdi. Mahallede onun kadınların sırtından geçindiğini söylerler.	Google Çeviri: Tam o sırada ikinci komşum içeri girdi. Mahallede kadınların da olduğu söyleniyor.
Ç2: Tam bu sırada, ikinci kapı komşum çıkageldi. Mahallede dediklerine bakılırsa, kadınların sırtından geçinirmiş.	DeepL: Tam o sırada ikinci kapı komşum geldi. Mahallede, onun kadınlarla yaşadığını söylüyorlar.
Ç3: Tam bu sırada ikinci kapı komşum geldi. Mahallede, kadınların sırtından geçindiğini söylerler.	ChatGPT: Tam o sırada, ikinci komşum da içeri girdi. Mahallede, kadınlarla ilişkisi olduğu söyleniyor.

Tablo 8. Örnek cümleler VIII

KM : Il m'a demandé si ces droits étaient, élevés. Je ne savais pas. Alors, il s'est mis en colère : « Donner de l'argent pour cette charogne. Ah ! il peut bien crever ! » Et il s'est mis à l'insulter. S.61	
Ç1: Bana bu ücretin yüksek olup olmadığını sordu. Bilmiyordum. Öfkeleni, "Bu mendebur için bir de para mı vereceğim? Gebersin!" dedi. Sonra da köpeğe küfür etmeye başladı.	Google Çeviri: Bana bu hakların yüksek olup olmadığını sordu. Bilmiyordum. Sonra sinirlendi: "Bu leş için para verin. Ah! pekâlâ ölebilirdi!" Ve ona hakaret etmeye başladı.
Ç2: Bana, "Çok mu para isterler?" diye sordu. "Bilmem," dedim. Bunun üzerine köpürdü: "Bu mundar hayvan için bir de para mı vereceğim? Gebersin kâfir!" Köpeğe küfürler savurmaya başladı.	DeepL: Bana bu ücretlerin yüksek olup olmadığını sordu. Bilmediğimi söyledim. Sonra sinirlendi: "Bu leş için para veriyorsun. Ölsün gitsin! Ve ona hakaret etmeye başladı.
Ç3: Bu harçların yüksek olup olmadığını sordu. Bilmiyordum. Öfkeleni, "O namussuz için para mı ödeyeceğim! Hah! Gebersin!" dedi. Sonra köpeğe sayıp sövmeye başladı.	ChatGPT: Bana bu hakların yüksek olup olmadığını sordu. Bilmiyordum. O zaman öfkeleni: "Bu leş için para vermek. Ah, ölüp gidebilir!" dedi ve hakaret etmeye başladı.

"mundar", "namussuz" gibi sözcüklerle ve "gebersin" şeklinde bir beddua ifadesiyle erek dilin kültürel ve dil kullanımsal özelliklerine uygun bir şekilde uyarlanırken YZDÇA tarafından "charogne" sözcüğü sözlük anlamına bağlı kalarak "leş" şeklinde çevrilmiş, "il peut bien crever!" ifadesi ise "pekâlâ ölebilirdi", "ölsün gitsin!", "ölüp gidebilir!" şeklinde bağlamdan kopuk ve erek dilin kültürel özellikleri dikkate alınmadan çevrilmiştir.

"Tanımak", "bilmek" anlamına gelen "connaitre" fiili metinde "görmek" anlamına gelmektedir. Ç2 ve Ç3'de olduğu gibi ChatGPT tarafından da bağlama uygun şekilde "görmek" anlamında çevrilmiştir. Fakat Ç1'de "öğrenmek", Google Çeviri ve DeepL tarafından ise sözlük anlamı olan "tanımak" şeklinde çevrilmiş ve bağlamdan uzaklaşmıştır. "des cours noires" ifadesi ise Ç1 ve Ç3'te "karanlık avlular", olarak bağlama uygun bir şekilde çevrilirken Ç2'de ise "kara kara avlular" şeklinde benzer bir anlam verilmeye çalışılmıştır. Google Çeviri'de "siyah ırklar" olarak hatalı bir şekilde çevrilmiş, DeepL tarafından "siyah avlular" şeklinde "noire" sözcüğü bir renk olarak kullanılmış ve hatalı çevrilmiştir. ChatGPT tarafından ise "siyah sokaklar" şeklinde hatalı çevrilmiştir.

"Öğlen uykusu, kestirme, şekerleme yapma" anlamına gelen "la sieste" sözcüğü Ç2'de "dinlenmek" olarak çevrilirken diğer tüm çevirilerde metindeki anlamına uygun olarak "kestirme" şeklinde çevrilmiştir. "c'est son droit" ifadesi Ç2 ve Ç3'te "kendi bileceği (bir) iş" olarak serbest bir şekilde çevrilirken Ç1 ve YZDÇA tarafından kaynak metne bağlı kalarak ve birebir çeviri stratejisi ile "onun hakkı" şeklinde çevrilmiştir.

İlk cümlede yer alan "quatre fois" ifadesi insan çevirmenler tarafından erek dil kullanımlarına uygun olarak "dört el" şeklinde çevrilirken YZDÇA tarafından kaynak metinde olduğu gibi "dört kez" şeklinde çevrilmiş ve erek dil kullanımları dikkate alınmamıştır. Fakat buna rağmen yapılan çeviri kabul edilebilir bir çeviridir. Metaforik bir ifade olan ikinci cümlede "frapper sur la porte du malheur" deyimi Ç1'de "felaketin kapısını vurmak", Ç2'de "yıkımın kapısını çalmak", Ç3'de "felaketin kapısını tıklatmak", Google Çeviri'de "talihsizliğin kapısını çalmak", DeepL'de "talihsizliğin kapısına vurmak", ChatGPT'de "kaderin kapısına vurmak" şeklinde birbirlerine yakın anlamda çevrilerek kaynak metindeki anlam yansıtılmıştır.

Tablo 9. Örnek cümleler IX

KM : Je lui ai parlé alors de la proposition du patron et Marie m'a dit qu'elle aimerait connaître Paris. Je lui ai appris que j'y avais vécu dans un temps et elle m'a demandé comment c'était. Je lui ai dit : « C'est sale. Il y a des pigeons et des cours noires. Les gens ont la peau blanche. » S.66	
Ç1 : Ona, patronun teklifinden söz edince Marie, Paris'i öğrenmeyi çok istediğini söyledi. Bir ara orada yaşadığını açıklayınca, nasıl bir yer olduğunu sordu. "Pistir. Güvercinler ve karanlık avlular vardır. İnsanların teni, beyazdır," dedim.	Google Çeviri : Daha sonra onunla patronun teklifi hakkında konuştum ve Marie bana Paris'i tanımak istediğini söyledi. Ona bir süredir orada yaşadığını söyledim, o da bana nasıl bir yer olduğunu sordu. Ona şunu söyledim: "Kirlili. Güvercinler ve siyah ırklar var. İnsanlar beyaz tenlidir."
Ç2 : O zaman Marie'ye patronumun önerisinden söz açtım. Marie, "Paris'i öyle görmek istiyorum ki!" dedi. Bir zamanlar Paris'te yaşadığını söyleyince, oranın nasıl bir yer olduğunu sordu. "Pis bir yer. Güvercinler var, kara kara avlular var. İnsanların tenleri de bembeyaz," dedim.	DeepL : Ona patronun teklifinden bahsettim ve Marie Paris'i tanımak istediğini söyledi. Ona bir zamanlar orada yaşadığını söyledim ve bana nasıl bir yer olduğunu sordu. Ona pis olduğunu söyledim. Güvercinler ve siyah avlular var. İnsanlar beyaz tenli.
Ç3 : Ona patronun teklifinden söz edince, Paris'i görmeyi çok istediğini söyledi. Bir ara Paris'te yaşadığını söyleyince, nasıldı diye sordu. "Pistir. Güvercinler ve karanlık avlular vardır. İnsanlar da beyaz tenlidir," diye yanıtladım.	ChatGPT : O zaman patronun teklifinden bahsettim ve Marie bana Paris'i görmek istediğini söyledi. Orada yaşadığını öğrendiğinde bana nasıl olduğunu sordu. Ona, "Kirlili. Güvercinler ve siyah sokaklar var. İnsanlar beyaz tenli." dedim.

Tablo 10. Örnek cümleler X

KM : "Ma femme fait toujours la sieste après le déjeuner. Moi, je n'aime pas ça. Il faut que je marche. Je lui dis toujours que c'est meilleur pour la santé. Mais après tout, c'est son droit." S.79	
Ç1 : "Karım öğle yemeğinden sonra hep biraz kestirir, ama ben bunu sevmiyorum. Yürümem lazım çünkü. Sağlık için böylesi daha iyi diyorum ona, ama nihayetinde istediğini yapmak onun hakkı."	Google Çeviri : "Karım öğle yemeğinden sonra daima kestirir. Bu hoşuma gitmedi. Yürümem gerekiyor. Ona her zaman bunun senin sağlığın için daha iyi olduğunu söylüyorum. Ama sonuçta bu onun hakkı."
Ç2 : Ardından, "Karım yemeklerden sonra hep dinlenir, bense bundan hoşlanmam. Yürümem gerek benim. Hep söylerim ona, sağlık için daha iyidir diye. Hem aslında kendi bileceği bir iş," diye ekledi.	DeepL : "Karım öğle yemeğinden sonra hep kestirir. Bundan hoşlanmıyorum. Yürümek zorundayım. Ona her zaman bunun daha sağlıklı olduğunu söylüyorum. Ama sonuçta bu onun hakkı."
Ç3 : "Karım öğle yemeğinden sonra hep kestirir. Bense bundan hoşlanmam. Benim yürümem gerek. Ona hep sağlık için böylesinin daha iyi olduğunu söylerim. Ama nihayetinde, kendi bileceği iş:"	ChatGPT : "Karım her zaman öğle yemeğinden sonra kestirme yapar. Ben sevmem. Yürümek zorundayım. Ona daima sağlık için daha iyi olduğunu söylerim. Ama sonuçta, bu onun hakkı." dedi.

"les derniers oiseaux dans le square" ifadesi Ç1'de "parktaki son kuşların ötüşleri", Ç2'de "küçük parktaki son kuşların ötüşü", Google Çeviri'de "meydandaki son kuşların sesleri" şeklinde çevrilerek erek metinde bulunmayan "ötüş", "sesler" gibi ifadeler ekleme stratejisi ile metne dahil edilmiştir. Ç3, DeepL ve ChatGPT'de kayna metindeki ifade olduğu gibi çevrilmiştir. "un itinéraire d'aveugle" ifadesi ise Ç1'de "bir körün gözü kapalı takip ettiği şey", Ç2'de "gözü kapalı bir gezinti", Ç3'de "bir rotayı gözü kapalı çizmek" şeklinde birbirinden farklı şekillerde yorumlanarak çevrilmiştir. Google Çeviri'de "kör bir kişinin seyahat programı", DeepL'de "kör bir adamın güzergahı", ChatGPT'de "bir körler yolu" şeklinde kaynak metne bağlı kalarak çevrilmiş fakat erek dil için yetersiz bir çeviri olmuştur.

Tablo 11. Örnek cümleler XI

KM : Alors, j'ai tiré encore quatre fois sur un corps inerte où les balles s'enfonçaient sans qu'il y parût. Et c'était comme quatre coups brefs que je frappais sur la porte du malheur. S.89	
Ç1 : O zaman, hareketsiz vücuda dört el ateş ettim, kurşunlar birbiri peşi sıra bu vücuda gömüldü. Felaketin kapısına vurduğum dört sert darbeydi sanki bunlar.	Google Çeviri : Böylece mermilerin görünmeden battığı hareketsiz bir cisme dört kez daha ateş ettim. Ve talihsizliğin kapısını çaldığım dört kısa vuruş gibiydi.
Ç2 : O zaman yerde cansız yatan cesede dört el daha ateş ettim. Kurşunlar, görülmeden saplanıyordu. Yıkımın kapısını kesik kesik dört kez çalmıştım sanki.	DeepL : Ben de hareketsiz bir bedene dört kez daha ateş ettim ve kurşunlar o görünmeden saplandı. Ve talihsizliğin kapısına vurduğum dört kısa darbe gibiydi.
Ç3 : Bunun üzerine, kurşunların iz bırakmadan saplandığı hareketsiz bedene dört el daha ateş ettim. Felaketin kapısını kısa kısa dört kez tıklattım sanki.	ChatGPT : O zaman, cansız bir bedene dört kez daha ateş ettim, kurşunlar gözle görülür bir etki yapmadan içine gömülüyordu. Ve bu, kaderin kapısına dört kısa vuruş gibiydi.

Tablo 12. Örnek cümleler XII

KM : Le cri des vendeurs de journaux dans l'air déjà détendu, les derniers oiseaux dans le square, l'appel des marchands de sandwiches, la plainte des tramways dans les hauts tournants de la ville et cette rumeur du ciel avant que la nuit bascule sur le port, tout cela recomposait pour moi un itinéraire d'aveugle, que je connaissais bien avant d'entrer en prison. S.138	
Ç1 : Artık sakinleşmiş olan havada gazete satıcılarının bağışlaması, parktaki son kuşların ötüşlerini, sandviç satıcılarının bağırışlarını, şehrin yukarısındaki dönemeçlerde tramvayların çıkardıkları iniltiyi ve gecenin karanlığı limanın üzerine çökmeden önce gökyüzünden gelen bu gürültüleri; bir körün gözü kapalı takip ettiği bütün bu şeyleri birer birer gözlerimin önünde canlandırıyordum.	Google Çeviri : Zaten rahatlamış olan havada gazete satıcılarının çığlıkları, meydanadaki son kuşların sesleri, sandviç satıcılarının cıvıltıları, şehrin yüksek virajlarında tramvayların inlemeleri ve limana gece çökmeden önce gökten gelen bu gürültü Bütün bunlar benim için, hapishaneye girmeden önce çok iyi bildiğim kör bir kişinin seyahat programını yeniden oluşturdu.
Ç2 : Gerginliğini yitiren havada, gazete satıcılarının sesi, küçük parktaki son kuşların ötüşü, sandviç satıcılarının bağırması, kentin yüksek dönemeçlerinde tramvayların çıkardığı iniltili gıcırtilar ve göğün daha gece limanın üzerine çökmeden önceki uğultusu, bütün bunlar, benim için, cezaevine düşmeden önce bildiğim gözü kapalı bir gezintiyi düzenliyordu	DeepL : Zaten rahatlamış olan havada gazete satıcılarının çığlığı, meydanadaki son kuşlar, sandviç satıcılarının çağırısı, şehrin yüksek kıvrımlarındaki tramvayların feryadı ve gece limanın üzerine çökmeden önce gökyüzünün o söylentisi, tüm bunlar benim için hapishaneye girmeden önce iyi bildiğim kör bir adamın güzergahını yeniden oluşturdu.
Ç3 : Şimdiden biraz serinlemiş havada gazete satıcılarının sesi, küçük parktaki son kuşlar, sandviç satıcılarının bağırışları, kentin yukarısındaki dönemeçlerde tramvayların gıcırtiları ve gökyüzünün gece limana sökün etmeden önceki uğultusu, tüm bunlar bir araya gelerek, hapsa girmeden önce çok iyi bildiğim bir rotayı gözüm kapalı çizmemi sağlıyordu.	ChatGPT : Gazete satıcılarının havada yankılanan çığlıkları, meydanın son kuşları, sandviç satıcılarının çağıruları, şehrin yüksek virajlarındaki tramvayların şikâyeti ve gece limana dökülmeden önce gökyüzündeki bu hüznün, benim için hapishaneye girmeden önce iyi bildiğim bir körler yolunu yeniden oluşturuyordu.

“pencher sur” fiili Ç1’de “mercek altına almak”, Ç2’de “üzerine eğilmek”, Ç3’de “incelemek” ve Google Çeviri’de “araştırmak” şeklinde metindeki anlamına uygun bir şekilde çevrilmiştir. DeepL’de “muayene etmek” şeklinde bağlamdaki anlamından farklı ve hatalı olarak çevrilmiştir. ChatGPT’de ise “eğilmek” şeklinde çevrilmiş ve anlamı tam olarak yansıtamamıştır. “Messieurs les jurés” ifadesi Ç1 ve Ç3’te “işte böyle sayın jüri üyeleri” şeklinde pekiştirme amaçlı ekleme stratejisi kullanılarak çevrilmiştir. Ç2 ve DeepL’de ise “sayın jüri üyeleri” şeklinde genişletme yapılarak çevrilmiştir. Google Çeviri “jüri üyeleri” şeklinde “sayın” ifadesini eksilterek çevirmiştir. ChatGPT ise “sayın jüriler” şeklinde kaynak metindeki ifadeyi birebir çevirmiştir. İnsan çevirmen ve YZDÇA’nın çevirilerinin birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. “garder le cœur des hommes” deyimini Ç1’de “insan kalbini esirgemek”, Ç2’de “insan ruhunu korumak”, Ç3’de “insan ruhunu esirgemek” şeklinde alternatif sözcükler kullanılarak çevrilirken YZDÇA tarafından

Tablo 13. Örnek cümleler XIII

KM : Il disait qu'il s'était penché sur elle et qu'il n'avait rien trouvé, Messieurs les jurés. Il disait qu'à la vérité, je n'en avais point, d'âme, et que rien d'humain, et pas un des principes moraux qui gardent le cœur des hommes ne m'était accessible. S.144	
Ç1 : Ruhumu mercek altına aldığım ve hiçbir şey bulamadığımı söylüyordu, Aslında, bende ruhtan da eser yokmuş insanlıktan da hatta insan kalbini esirgeyen ahlak kurallarının birine bile sahip değilmişim.	Google Çeviri : Jüri üyeleri, araştırdığımı ve hiçbir şey bulamadığımı söyledi. Gerçekte benim bir ruhum olmadığını ve insani olan hiçbir şeyin ve insanların kalplerini koruyan ahlaki ilkelerden hiçbirinin benim için erişilebilir olmadığını söyledi.
Ç2 : "Ruhu üzerine eğildim, sayın jüri üyeleri, ama bir şey bulamadım," diyordu. Ona bakarsanız ne ruhum varmış ne de insanlıkla bir ilişimim. İnsanların ruhunu koruyan ahlak ilkelerinden bir teki bile kapıma uğramamışım.	DeepL : Onu muayene ettiğimi ve hiçbir şey bulamadığımı söyledi, sayın jüri üyeleri. Gerçekte benim bir ruhum olmadığını ve insani hiçbir şeye, insanların kalplerini koruyan ahlaki ilkelerden birine bile erişemediğimi söyledi.
Ç3 : Ruhumu yakından incelediğimi ve hiçbir şey bulamadığımı söylüyordu, işte böyle sayın jüri üyeleri. Aslında ruhumun hiç olmadığını, hiçbir insani duyguya sahip olmadığımı hatta insanın ruhunu esirgeyen ahlak ilkelerinden bile yoksun olduğumu söylüyordu.	ChatGPT : O, ona eğilip hiçbir şey bulamadığımı söylüyordu, Sayın Jüriler. O, gerçekte benim hiçbir ruha sahip olmadığımı, hiçbir şeyin insana ait olmadığını ve insanların kalbini koruyan ahlaki prensiplerin hiçbirinin bana ulaşmadığımı iddia ediyordu.

“insan kalbini korumak” şeklinde kaynak metinde olduğu gibi sözcüklerin güncel kullanımlarına uygun bir şekilde çevrilmiştir. YZDÇA'nın sözcüklerin eşanlamlarını kullanmadıkları ve ilk anlamlarıyla çevirdikleri görülmektedir.

Sonuç

YZDÇA tarafından yapılan bazı çevirilerin erek dilin kullanımlarına uygun bir şekilde yapılmadığı ve bu araçların alternatif çevirilerde de sözcüklerin doğru anlamlarını yansıtmadıkları görülmüştür. YZDÇA sözcükleri genel olarak birinci anlamlarıyla ve ödüncleme yoluyla çevirme eğilimindedir ve bağlamı dikkate almada yetersiz kalmaktadırlar. Ayrıca çevirilere alternatif sözcükler önerme ve farklı çeviri stratejilerini kullanabilme konusunda yetersizlerdir. YZDÇA erek dilin kültürel ve dilsel özelliklerini yansıtmada da yetersiz kalmaktadırlar. Deyimler, beddualar, küfürler, hakaretler gibi kültürel özellikler taşıyan ifadelerde sözcüklerin sözlük anlamlarını yansıtılmakta ve uyarılama yapmakta başarısız olmaktadır. YZDÇA'nın başarı düzeyleri nadir kullanılan sözcüklerin çevirisinde düşmektedir. Bu durum bu sistemlerin daha fazla veriye gereksinim duydukları gerçeğini ortaya koymaktadır. Yorum gerektiren ve metaforik cümle ve yapılarla YZDÇA kaynak metne bağlı bir çeviri çıktısı sunmakta ve sözcüklerin anlamını açık biçimde yansıtamamaktadırlar. Edebi çeviride farklı dil kullanımlarına ve anlatımlarına sık sık yer verildiğinden bu yetersizlik çeviri başarısını olumsuz şekilde etkilemektedir. Bütün bunlarla birlikte YZDÇA'nın edebi metin türleriyle eğitilmesi, bu sistemlerin veri miktarının artması ve yeni yöntem ve yaklaşımların kullanılması, mevcut sorunların giderilmesine ve edebi çeviri kalitesinin artmasına büyük katkı sunacaktır. Günümüzde YZDÇA'nın edebi çevirideki başarılarının henüz istenilen düzeyde olmadığı açıkça görülürken geçmişe nazaran artan çeviri kalitesi, gelecekte çok daha başarılı çevirilerin gerçekleşebileceği konusunda ümit vermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar finansal destek beyan etmemiştir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: Author declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: Author declared no financial support.

Yazarların ORCID ID'leri / ORCID IDs of the authors

Erdoğan Aslan 0000-0002- 8484-1450

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Albiz, Ü. (2022). Şiir çevirilerinin makine çevirisi üzerinden değerlendirilmesi: Paul Celan şiirlerini makine çevirisi ile okumak. *Kesit Akademi Dergisi*, 8 (31), 154-179.
- ALPAC (1966) Language And Machines Computers In Translation And Linguistics. A Report by the Automatic Language Processing Advisory Committee, Division of Behavioral Sciences, National Academy of Sciences, National Research Council, Publication 1416, National Academy of Sciences National Research Council, Washington, D. C.
- Aslan, E. (2019). *Makine Çevirisi*. İstanbul: Hiperyayın
- Aşkın, M.C. (2023). *Yazın çevirisinde çevirmen ve makine çevirisi üzerine eleştirel bir karşılaştırma "to kill a mockingbird" örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ayık Akça, T. (2022). Edebi metinlerde ve uzmanlık alan metinlerinde makine çevirisinin olanakları/olanaksızlığı: çevirmenin değişen görev tanımlarına yeniden bakmak. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 1321-1343. DOI: 10.29000/rumelide.1188804.
- Besacier, L., Schwartz, L. (2015). *Automated translation of a literary work: a pilot study. Fourth Workshop on Computational Linguistics for Literature - co-located with NAACL 2015*, Denver, United States.
- Birkan Baydan, E. (2018). *Edebiyat Çevirisinde Çevirmen ve Editör Kararları. RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları dergisi*, Özel Sayı, 286-291.
- Camus, A. (1942). *L'Étranger*. Paris: Les Éditions Gallimard.
- Camus, A. (1942). *Yabancı*. Paris: Les Éditions Gallimard, çev. Günyol, V. 1942, Can Yayınları
- Camus, A. (1942). *Yabancı*. Paris: Les Éditions Gallimard, çev. Sezen, A. 2023, Can Yayınları
- Camus, A. (1942). *Yabancı*. Paris: Les Éditions Gallimard, çev. Tiryakioğlu, S. 2016, Can Yayınları
- ChatGPT (2024). *ChatGPT 3.5 sürümü*. Erişim Tarihi: Ocak 2024 <https://chat.openai.com/>
- DeepL (2024). DeepL. Erişim Tarihi: Ocak 2024 <https://www.deepl.com/translator>
- Google. (2024). Google çeviri. Erişim Tarihi: Ocak 2024 <https://translate.google.com/?hl=tr>
- Hutchins, W.J. (1996). ALPAC: The (in) Famous Report. Erişim Tarihi: Mayıs 2024 [http:// archive.info/90/MTNI-1996-Hutchins.pdf](http://archive.info/90/MTNI-1996-Hutchins.pdf)
- Koller, W. (2004). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 7. Auflage. Wiebelsheim: Quelle & Meyer.
- Nord, C. (1995). *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. 3. Auflage. Heidelberg: Groos.
- Pesen, A. (2024). Şarkı çevirisi ve ChatGPT. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 2(1), 1-16
- Polat, N.T. (2023). Yapay Zekâ ve Çeviri: Mütercim-Tercümanlık Alanında Yeni Bir Paradigma. *Diyalog*, (2), 482-487 (Report)
- Reinsel, D., Gantz, J. & Rydning, J. (2018). The Digitization of the World: From Edge to Core. Sponsored by SEAGATE, An IDC White Paper. Erişim Tarihi: Nisan 2024 <https://www.seagate.com/files/www-content/our-story/trends/files/idc-seagate-dataage-whitepaper.pdf>
- Salman, Y. (1996). Yazın çevirmeninin dilsel donanımı. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1/1/96, 250-261.
- Tosun, E. (2023). Makine Çevirisi Programları ve Farklı Metin Türü Kesitlerinin Makine Çevirisi Çıktıları Üzerine Bir İnceleme. *Söylem Filoloji Dergisi, Çeviribilim Özel Sayısı*, 499-513
- Vinay, J.P. & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Yazıcı, M. (2007). *Yazılı Çeviri Edinci*. İstanbul: Multilingual

Atf biçimi / How cite this article

Aslan, E. (2024). A comparative study on the competencies of ai-supported translation tools in literary translation. İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies, 20, 32-45. <https://doi.org/10.26650/iujts.2024.1426435>